

www.ketab.ir

در باب تکفیر و ارتداد

نگارخانه
نشر نگاه معاصر

سید صدرا هاشمی

در باب تکفیر و ارتداد

سید صدرا هاشمی

ناشر: نشر نگاه معاصر (وابسته به مؤسسه پژوهشی نگاه معاصر)

مدیر هنری: باسم الرسام

حروفچینی و صفحه آرایی: محمد موسوی عقیقی

لیتوگرافی: نوید

چاپ و صحافی: پیکان

چاپ اول: ۱۴۰۰

شمارگان: ۷۷۰

قیمت: ۲۸۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۹۰-۰۸۲-۳

www.ketab.ir

سرشناسنامه	هاشمی، سید صدرا، ۱۳۲۵
عنوان و نام پدیدآور	در باب تکفیر و ارتداد سید صدرا هاشمی
مشخصات نشر	تهران: نگاه معاصر، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	۱۴۴ ص.
وضعیت فهرست نویسی	فیا
شابک	978-622-290-082-3
یادداشت	کتابنامه.
موضوع	تکفیر (فقه)
موضوع	Excommunication (Islamic law)
موضوع	ارتداد (فقه)
موضوع	Apostasy (Islamic law)
رده بندی کنگره	BP225/3
رده بندی دیویی	297/464
شماره کتابشناسی ملی	۸۵۱۴۶۷۲
اطلاعات رکورد کتابشناسی	فیا

نشانی: تهران - مینی سیتی - شهرک محلاتی - فاز ۲ مخابرات - بلوک ۳۸ - واحد ۲ شرقی تلفن: ۲۲۴۴۸۴۱۹

پست الکترونیک: negahe.moaser94@gmail.com

فهرست

مقدمه

۱۱

بخش اول: تکفیر

۱۷	معنای تکفیر
۱۷	روایات
۱۹	یک مغالطه
۲۱	انقسام کفر (بررسی اختلاف کفر در کبری و صغری)
۲۶	تبیین مغالطه در قیاس تکفیر

بخش دوم: ارتداد

۳۰	مدخل
----	------

فصل اول: آیات و روایات ارتداد

۳۱	آیات
۳۸	روایات
۴۲	لغات کلیدی روایات ارتداد
۴۲	فرق بین جحود و تکذیب
۴۲	جحد
۴۳	نتیجه‌گیری
۴۴	تکذیب
۴۵	نتیجه‌گیری نهانی از بررسی لغات
۴۵	خلاصه و نتیجه‌گیری اجمالی از آیات و روایات

فصل دوم: مقایسه قتل مرتد در اسلام با عذاب استیصال امم سابقه

۴۹	عذاب اخروی
۴۹	عذاب دنیوی

۸ در باب تکفیر و ارتداد

۵۰	مقدمه اول: سنت الهی
۵۰	مقدمه دوم: قبح عقاب بلا بیان
۵۱	مقدمه سوم: فرق اتمام حجت در عذاب دنیوی و اخروی
۵۲	مقدمه چهارم: ظلم بی دین در غیر حق الله
۵۳	۱) عذاب استیصال امم سابقه
۵۳	آیهی چهلم سوره عنکبوت
۵۳	نکات ادبی و معنای آیه
۵۴	بررسی اشکالات
۵۸	۲) عذاب غیر استیصال امم سابقه
۵۹	۳) عذاب استیصال امم لاحق
۶۰	الف) بعد از رحلت پیامبر اسلام (ص)
۶۱	معجزه مستمر: بررسی اعجاز قرآن
۶۲	ب) عذاب استیصال قبل از رحلت پیامبر (ص)
۶۲	برخورد اهل کتاب و مشرکین حجاز با پیامبر (ص)
۶۳	پیامبر (ص) و حجت شهودی
۶۴	اهل کتاب
۶۵	کفار بت پرست
۶۶	بررسی نبود مقتضی
۷۱	جمع بندی
۷۳	خلاصه و نتیجه گیری نهانی

فصل سوم: جایگاه و برخی از احکام ارتداد

۷۷	مقدمه اول: ابواب فقهی که در آن ها از ارتداد بحث شده است
۷۸	مقدمه دوم: برخی از مباحث ارتداد
۷۹	مقدمه سوم: فرق مرتد ملی و فطری
۸۱	مقدمه چهارم: مجری قتل مرتد
۸۲	مهم ترین احکام مرتد

فصل چهارم: بررسی تفصیلی تبیین موضوع در ارتداد

۸۵	مقدمه
۸۵	شش صورت ارتداد
۸۵	صورت اول: انکار صریح مسلمانی خویش
۸۶	صورت دوم: انکار یکی از ضروریات اسلام
۸۶	صورت سوم: انکار امر اجماعی بین مسلمین
۸۸	صورت چهارم: انکار امر اجماعی بین علمای شیعه
۸۹	صورت پنجم: انکار یکی از ضروریات مذهب

۱۰۲	صورت ششم: انکار امر برهانی
۱۰۳	داوری بین اقوال مذکور
۱۰۳	۱. مراد از طریقت و موضوعیت
۱۰۴	۲. طریقت و موضوعیت در خلال تعابیر فقها
۱۰۵	قائلین به طریقت
۱۰۸	قائلین به موضوعیت
۱۱۱	۳. آثار فقهی طریقت و موضوعیت
۱۱۹	ضابطه کلی در طریقت و موضوعیت
۱۱۹	ادله موضوعیت و پاسخ آن‌ها
۱۲۱	ادله طریقت

فصل پنجم: مقتضای اصل اولی در اسلام و کفر

۱۲۵	نظر مرحوم نراقی
۱۲۶	عمومات
۱۲۹	مخصصات
۱۲۹	بررسی شبهات مفهومی و مصداقی
۱۳۲	عنوان ناصب
۱۳۴	عنوان مرتد
۱۳۵	عنوان غلو
۱۳۷	خلاصه مطالب
۱۳۹	خاتمه
۱۴۱	منابع
۱۴۷	فهرست تفصیلی (موضوعی)
۱۵۷	نمایه‌ها

مقدمه

زندگی با زاییدن شروع و با تلاش و کوشش استمرار می‌یابد، و با استهلاک قوا قدم به قدم به مرگ نزدیک می‌شود، و ناگهان خاموش! و این چرخ گردون بر همین منوال گردیده و می‌گردد. در میان موجودات هستی، قصه انسان عجیب و غریب و گاه پر غصه است. انسان را همچون حیوانات همواره برای ادامه زیست بهتر نیازمند مبارزه با عوامل مزاحمت، با این فرق که مبارزات انسان گاهی نیازمند استدلال اقناعی اولاً برای خود و ثانیاً برای دیگران است. ولی استدلال‌ها گاهی خالی از مغالطه نیستند و چه بسا خود انسان هم از این مغالطات غافل است. در طول تاریخ بسی توهمات بجای استدلال در ذهن بشر جا خوش کرده‌اند، و با کمال تأسف زمین را با خون‌های فراوان رنگین ساخته، و باد را در بردن آبروها به زحمت انداخته، و پدران و مادران و کودکان را داغدار، و تن‌های سرشار از امید و آرزو را بی‌سر ساخته، و در یک کلمه صفحات تاریخ بشر را آن چنان تیره و تار کرده که شنیدن قصه‌شان آدمی را غمین و اشک‌ها را روان و عقول را نسبت به آینده حیران و سرگردان می‌کند. و مشکل درست همین جاست که این صرفاً قصه‌ی پر غصه‌ی گذشته نیست بلکه وصف روزگار کنونی و چشم‌انداز آینده آدمی است.

و شگفت اینکه بسیاری از این فجایع با ابزار دین رخ داده و خواهد داد. جنگ‌های ۳۰ ساله مذهبی مسیحیان در اروپا (۱۶۴۸-۱۶۱۸) و جنگ‌های

صلیبی و کشتار شیعیان بحرین در قرن ۱۲ و آتش سوزی کتابخانه‌ها در عراق، فقط مثنی از خروار است، که دیندار و بی دین را به بهت و حیرت فرو برده، و همواره پرسش از چرایی آنها بی جواب مانده است!

اتهام «کفر و ارتداد» نه تنها در جهان اسلام که در بین سایر ادیان هم بیشترین عامل خونریزیها بوده است. در روزگار ما بلیه‌ی «داعش» با حربی «تکفیر» ضربه‌ای کاری بر پیکر خسته اسلام وارد کرده، و برای تداعی سؤال فوق نه تنها ما را از مراجعه به متون تاریخی بی نیاز کرده، بلکه نقل‌های علیل تاریخی را در بحث «تکفیر» شفافانی معجزه‌آسا بخشیده است. بدین سان، اهمیت بحث «تکفیر و ارتداد» و رفع مغالطات در این زمینه بر آفتاب می افتد.

تذکر چند نکته

(۱) در این نوشتار فقط در باره دو عنوان «تکفیر و ارتداد» بحث می شود و به عناوین دیگر اسباب مجازات مثل افساد فی الارض و محاربه و اختلال نظام و ... پرداخته نمی شود.

(۲) در بحث کفر و ارتداد دو بحث وجود دارد: الف) احکام فقهی که روی این دو عنوان بار می شود، مثل قتل و تقسیم اموال و ... ب) تبیین موضوع که مربوط به تبیین حقیقت شرعی و ماهیت این دو موضوع است. هدف این نوشتار قسمت دوم است و در فصل سوم فقط اشاره اجمالی به احکام فقهی می شود. زیرا بیشترین مغالطات و سوء استفاده‌ها در بخش دوم که تبیین موضوع است رخ داده اند.

(۳) این نوشتار مشتمل بر دو بخش است. بخش اول: تکفیر است و بخش دوم: ارتداد. بخش دوم مشتمل بر پنج فصل است: فصل اول: بررسی آیات و روایات ارتداد.

فصل دوم: مقایسه بحث ارتداد با عذاب استیصال. چون مجازات مرتد تشریعی است، یعنی خداوند دستور تشریعی داده که مرتد را مجازات کنیم، لذا جا دارد که عذاب‌های تکوینی الهی را به طور کلی بررسی کنیم که طبق چه معیار و

مناطی بوده‌اند. لذا در این فصل عذاب‌های تکوینی را تقسیم کردیم به عذاب اخروی و عذاب دنیوی. باز عذاب‌های دنیوی تقسیم شده‌اند به عذاب استیصال یعنی نابودی و ریشه‌کن شدن مثل قوم عاد و ثمود، و عذاب‌های غیر استیصال؛ و این‌ها را در امم قبل از اسلام و در امت پیامبر طبق آیات قرآن به تفصیل بررسی و معیار و مناط هر کدام را بیان کرده‌ایم (معیار عذاب اخروی حجت عقلی و معیار عذاب استیصال حجت شهودی و آیهی باهره است). سپس با معیار و مناط قتل مرتد مقایسه کرده‌ایم به این معنی که آیا مناط عذاب تشریعی مرتد، همان معیار و مناط عذاب تکوینی استیصال است؟ یا اینکه معیار عذاب تشریعی مرتد مغایر با مناط عذاب استیصال است؟ ظاهراً هیچ یک از فقهاء و مفسران قبلاً چنین مقایسه‌ای نکرده ولی گویا لازم است.

فصل سوم: جایگاه بحث مرتد در کتب فقهی، ذکر اجمالی احکام فقهی مرتد و

فصل چهارم: بررسی تفصیلی تبیین موضوع ارتداد که در ضمن شش صورت بیان شده و مهم‌ترین آن صورت پنجم است که انکار ضروری دین است، چون عمده دلیل تکفیر کردن اهل سنت همین قسم است. زیرا امامت را از ضروریات دین فرض کرده‌اند که اهل سنت منکر آنند. در این بحث مطالب مرحوم بحرانی در کتاب شهاب الثاقب را که در بیش از ۲۰۰ صفحه بحث کرده است به تفصیل بررسی کرده‌ایم (گویا هیچ یک از فقهاء در این زمینه به اندازه مرحوم بحرانی بحث نکرده‌اند) و اقوال فقهاء قائل به کفر اهل سنت و غیر آنان را آورده‌ایم. سپس بحث مهمی تحت عنوان طریقت و موضوعیت انکار ضروری دین را مطرح و مهم‌ترین آثار اینکه انکار ضروری دین طریقت دارد یا موضوعیت را بیان کرده‌ایم. مثلاً گفته‌ایم که بنا بر طریقت در حال حاضر بر هیچ یک از فرق اسلامی عنوان ارتداد صدق نمی‌کند و بحث ارتداد مخصوص متخصصان است و اینکه ارتداد بر عوام قابل تطبیق نیست و

فصل پنجم: درباره اصل اولی در اسلام و کفر است که ابتدا عمومات دال بر کفایت اقرار به شهادتین در مسلمان بودن را ذکر کرده‌ایم و سپس مشخصاتی که

خوارج و غلّاة و نواصب و مجسمه و مرتد را خارج کرده‌اند بیان کرده‌ایم و سپس گفته‌ایم شک در تخصیص زائد بدون تردید جای مراجعه به اصالة العموم است. در ادامه، شبهات مفهومی و مصداقیه عمومات و مخصصات را در ضمن چهار بحث بررسی کرده‌ایم. نتیجه این شده است که در موارد مشکوک در بعضی از فروض به عمومات مراجعه می‌شود و در بعضی که نمی‌توان به عمومات مراجعه کرد یا از صغریات قاعده «تَدْرَأُ الْحُدُودُ بِالشَّبَهَاتِ» است یا از صغریات «احتیاط در دماء و فروج و اموال». بنابراین، نمی‌توان احکام فقهی ارتداد را بار کرد.

در پایان بجاست که از زحمات جناب دکتر عقیل فولادی که زحمت ویراستاری را متقبل شدند و با برخی اشکالات دقیق بر دقت این نوشتار افزودند کمال تشکر را داشته باشم.

قم، شهریور ۱۴۰۰
سید صدرا هاشمی